

POJETÍ VÍRY U TILLICHA A BARTHA

Petr Gallus. Člověk mezi nebem a zemí. Pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha. Nakladatelství Mlýn, Jihlava 2005, 515 stran.

Kniha s barthovským titulem *Člověk mezi nebem a zemí* – čtenář/ka ho možná zná z motta k románu amerického spisovatele JOHN A. UPDIKEA *Kentaur* – je mírně zkrácená (!) verze doktorské disertační práce PETRA GALLUSE. Už rozsahem se jedná o knihu v českém prostředí výjimečnou – české teologické knihy málokdy přesáhnou dvě stě tři sta stran a jejich poznámkový aparát i seznam užité literatury bývá mnohem skromnější. V sousedním Německu, kde autor v akademickém roce 2005–2006 působil jako odborný asistent, představují mnohasetstránkové disertace běžný standard. Nám pak předvedl, že podobný výkon je – objevili se tu talentovaný, pracovitý, cílevědomý student – možný i v pražských podmínkách. Víc než titul napoví podtitul knihy: *Pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha*. Gallus se neuchýlil – jako tolik jiných – k periferní tématice u druho- či třetířadých autorů. Zvolil si jedno ze stěžejních teologických témat ve zpracování reprezentativních evangelických teologů 20. století. Nezalekl se toho, že Barth i Tillich tematizovali víru v širokých souvislostech svého rozsáhlého, dnes poměrně spolehlivě editovaného a po celém světě studovaného díla, takže musel zvládnout tisíce stran pramenné literatury a další tisíce stran literatury sekundární. Monografie o víře tak přesahuje do teologie, christologie, pneumatologie, hamartiologie, soteriologie, sakramentologie, eklesiologie; v případě BARTHOVĚ sleduje „vývoj Barthovy teologie sub specie pojmu víry“ (461).

V Česku méně známému a autorovi vzdálenějšímu TILLICHovi je věnována první polovina knihy *Fides apprehensa aneb víra je kanál*, známějšímu a bližšímu BARTHovi její druhá polovina *Fides intelligens aneb víra je činné poznání*. Protože TILLICH své názory a postoje v průběhu desetiletí takřka neměnil, může o něm Gallus projednávat diachronně; BARTH, proslulý nejen rozsahem svého díla, ale též novými a novými autorskými revizemi, si vyžádal přístup synchronní. I poučený čtenář žasne jak nad ojedinělou kontinuitou prvního, tak nad množstvím proměn a zvrátů druhého. TILLICH traktuje Gallus tak, že i ten nezarytější antitillichovec se musí zamyslet nad tím, zda Tillich není přece jen mnohem teologičtější, než se o něm traduje. „To, že Bůh člověka neopustil a je přes všechno oddělení a odcizení stále u něj, není Tillichova výchozí metafyzická spekulace o původní identitě Boha a člověka, nýbrž základní kámen jeho zvěsti, to první, co víra vidí, když se ohlédne na svou minulost“, je to „jásavá řeč evangelia ... o Boží věrnosti navzdory lidské nevěrnosti“ (59). BARTHA Gallus představuje v takové šíři záběru, že i ten nejskalněji barthián musí nejednou kroutit hlavou nad tím, co všechno ten („hodně prohnutý“) „dialektický oblouk víry“ (462, 465) vydrží a jaké věci je možné se u Bartha dočíst.

U TILLICHA Gallus upozorňuje jak na pastorační charakter jeho spisů, který ho vedl k nasazování dole, u člověka v odcizení, tak na nezbytnost rozlišovat v jeho myšlení rovinu Boha a rovinu člověka, pohled shora/z hlubiny, z řádu bytí, a pohled zdola, z řádu poznání. Nejedno nedorozumění – Gallus nešetří kritikou na

adresu většiny Tillichových interpretů – povstalo z toho, že se nebralo v potaz, že se Tillich „nepohybuje po dráze filosof-teolog, ale po dráze teolog-filosof-teolog“ (29), že jeho metoda korelace je „funkcí hegelovské dialektiky“, postupující trojkrokem „essence–existence–transcendentní jednota“, při čemž první krok „je často zamlčen, tiše předpokládán, nebo prostě postaven jako postulát“ (30). Když Gallus popisuje tillichovskou víru jako „uchopenost člověka Absolutnem“, zahrnující v sobě jak pól jistoty, tak pól pochybnosti (58, N. B. pozn. 235: „pochybnost není přímým protikladem víry, ale protikladem jistoty“), konkrétněji jako „uchopení lidského ducha Božím Duchem“ (120) s momenty znovuzrození, ospravedlnění a posvěcení, podniká vlastně Tillichovu teologickou rehabilitaci. Za pomoci synopse vět z *Odvahy být a Systematické teologie* dokládá, že proslulý termín „absolutní víra“ nelze pokládat za „ohromující novinku nebo mystické vyhocení“ ani za „pointu či vrchol“ a už vůbec ne za momentální exces Tillichova pojetí víry, nýbrž za „pouze pastorálně zaměřenou ilustraci zlomového bodu ve vzniku víry“ (166). Absolutní víra není kýžený ideál víry, nýbrž „punktuální a průchozí událost, kterou více méně explicitně musí projít každá vznikající víra“ (165), a jako taková tvoří „součást každé pravé víry“ (163).

Závěr tillichovské části ovšem přináší kritiku „nevykoupené dialektiky“ Tillichovy teologie (172–175). Velký metafyzik situoval Boha „mimo protiklad esence a existence“ a postuloval jednak jeho naprostou transcendentnost, jednak jeho naprostou imanentnost: Boží „naprostou transcendentci v naprosté imanenci“ (175). Tillichův Bůh je zcela mimo svět (a zcela ve světě), nedosažitelný a nekomunikovatelný (a vždy a všude dosažitelný a komunikovatelný), nemůže sestoupit dolů (protože je dole), přijít do světa (protože je ve světě), stát se člověkem (protože je u člověka). „Přebývá v paradoxní naprosté imanenci, která je naprosto transcendentní“ (172) a „v bodu, kde by se měl stát zcela imanentním, zůstává naprosto transcendentní“ (175). Gallus plným právem vtipně vyhrocuje: „Tillichův Bůh je transcendentní tam, kde by měl být imanentní, a imanentní tam, kde by měl být transcendentní“ (175). „Prázdna christologie“ (175), jež je pouhou „funkcí pneumatologie“ (115), je pak nezbytným důsledkem.

BARTHOVO pojetí víry zkoumá Gallus v pěti obdobích: do roku 1916, 1916–1922, 1923–1927, 1927–1931 a 1932–1968. V liberálním období byla pro Bartha víra zažíváním Boha, v období *Listů Římanům* lidskou věrností odpovídající na věrnost Boží – v *Prvním Römerbriefu* ještě efektivně jako Boží dění v nás, v *Druhém Römerbriefu* už jen kognitivně jako naše poznání Boha jako Boha a sebe sama jako hříšníka, většinou jako poslušnost, tu a tam i jako odvážný lidský čin. První dvě dogmatiky vyhrocují víru kognitivním směrem jako vědění o Bohu – oproti soteriologickému minimalismu *göttingenské dogmatiky* se v *Křesťanské dogmatice* ovšem opět začíná hlásit ke slovu efektivní moment účinku víry na člověka. Ve *Fides quaerens intellectum* Barth ontickou rovinu víry a noetickou rovinu teologie jednak spojil, jednak rozlišil. V christologicko-soteriologických svazcích *Církevní dogmatiky* se nakonec přiklonil ke kognitivně-kreatornímu chápání víry: víra jako uznání, poznání a vyznání, jako trojkrok extra nos, pro nobis a in nobis, tak představuje nejpůvodnější, nejspontánnější, nejautentičtější

lidskou činnost vůbec. V závěru zmíní Gallus i některé barthovské problémy: jeho deficientní pneumatologii (N. B. – ne pneumatologický deficit! – 467) a ekleziocentrické zaměření barthovského teologizování.

GALLUSOVI samotnému leží po mém soudu na srdci především „správný vztah Boha a člověka“ (463). Proto je na stráži jak před *synergismem* (u TILLICHA: „negativní synergismus“ jako „požadavek vystavit se otázce po bytí“ - 176; u BARTHA: kierkegaardismy typu skok či odvážný čin víry - 337), tak před *monergismem* (u TILLICHA: absolutní víra ve smyslu na naší straně vůbec nic; u BARTHA: ryze kognitivní pojetí víry), a kladně přijímá jak TILLICHOVU výchozí *metodu korelace*, tak BARTHOVU konečnou *metodu analogie* (jejímž důsledkem je *soteriologická přiměřenost*, která odmítá „jak soteriologický maximalismus ve smyslu regnum gloriae, které je záležitostí eschatologickou, tak soteriologický minimalismus, který by nedosahoval ani k regnum gratiae nynějšího věku“ (464n) .

Gallusova kniha je náročné čtení. Její pisatel sdílí BARTHOVO odmítnutí apelu k jednoduchosti (*Der Römerbrief*, 1922, s. IX: „Jednoduchost nestojí na počátku, nýbrž na konci našich cest“) a podobně jako Barth nehodlá psát o nejednoduchých věcech jednoduše. Jakkoli se vyjadřuje nejednou složitě, málokdy tak činí složitěji, než je právě nutno. A píše barthovsky zešířoka. To může, pravda, navovot, ale má to jednu výhodu. Stane-li se vám, že mu přestanete rozumět, zkuste se začíst o pár stránek dál, třeba se zase chytete (a budete se moci vrátit k tomu, co jste přeskočili). Barth a Tillich, jak konstatuje Gallus v poslední větě své knihy, se podivuhodně minuli (491). Zkuste se neminout s Gallusovým Tillichem a / nebo s Gallusovým Barthem.

Jan Štefan

NA CESTĚ K DIALOGU

Pavel Hošek. *Na cestě k dialogu. Křesťanská víra v pluralitě náboženství. Praha, Návrat domů, 2005, s. 202.*

Máme před sebou knihu teologa a religionistu, učitele ETF UK, Pavla Hoška. Čo od nej očakávať? Autor sám svoje dielo vníma ako príspevok do diskusie o hľadani adekvátnych teologických a etických predpokladov medzináboženenských vzťahov, dialógu, spolupráce. Tri „klasické modely“ (exkluzivizmus, inkluzivizmus, pluralizmus) prístupu k tejto problematike považuje za nedostatočné a situáciu, do ktorej sa ich prostredníctvom teológia náboženstva (teologická religionistika) a vlastne i celá teológia ako taká dostala, prinajmenšom ako patovú. Preto vo svojej práci navrhuje model štvrtý, **dialogický postpluralizmus** (Hoškov pojem). K predstave adekvátnosti, resp. aspoň potenciality tejto koncepcie smeruje celé dielo, avšak najprv sa autor musí vyrovnat' s Písmom a tradíciou, to znamená (zjednodušene), aké predpoklady pre teológiu náboženstiev poskytuje Biblia (SZ i NZ) a čo sa o tejto tematike dozvedáme z dejín cirkvi. Mapuje aj súčasnú diskusiu v cirkvi a jednotlivé „veľké“ postavy teológie náboženstiev. Po-